

ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

จำนวน 304 หน้า

นอกเหนือจากจะทำหน้าที่หนังสือประกอบนิทรรศการที่มีความสำคัญยิ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก หนังสือความหนากว่า 300 หน้าเล่มนี้ยังทำหน้าที่คล้ายหนังสือวิชาการในตัวเอง VAN GOGH AT WORK จะนำผู้อ่านไปสู่การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของศิลปินอันเป็นที่รักของคนทุกมุมโลกในมุมมองใหม่ๆ เช่นเดียวกับที่ตัวนิทรรศการเองทำมาแล้ว

ตัวหนังสือแบ่งออกเป็นสามส่วนหลัก โดยส่วนแรกเป็นบทความที่ทำการศึกษาลักษณะเอกสารประเภทต่างๆ ทั้งสเก็ชของ Van Gogh, จดหมายโต้ตอบ, สมุดบันทึก ฯลฯ แล้วนำเสนอความเปลี่ยนแปลงของผลงานศิลปินตามช่วงเวลาโดยแบ่งเป็นสี่ช่วงดังนี้ 1. Van Gogh's early years as an artist 2. Van Gogh finds his way as a painter 3. Van Gogh becomes a modern artist 4. Van Gogh finds a style of his own.

ส่วนที่สองของหนังสือมีชื่อว่า Looking through the artist's eyes ส่วนนี้แบ่งออกเป็น 9 บทย่อย โดยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ Van Gogh ในสาขาต่างๆ ส่วนนี้เป็นผลมาจากการวิจัยที่เป็นความร่วมมือจากหลากหลายสาขาโดยมีหัวข้อดังนี้ 1. The Perspective frame 2. Van Gogh and Van Rappard 3. Painting thickly and thinly 4. Van Gogh's use of colour: theory and practice 5. Van Gogh's cobalt blue analysed 6. Van Gogh's new colours 7. Reused canvases 8. Van Gogh, Bernard and Gauguin และ 9. Picture supports

ส่วนที่สามมีชื่อว่า Looking through the researcher's eyes : Van Gogh down to the nanometre เป็นส่วนที่มีผลมาจากการวิจัยเช่นกัน

Van Gogh (ต่อไปนี้จะขอเรียกย่อๆ ว่า VG) เป็นศิลปินที่มีที่ทางในประวัติศาสตร์ค่อนข้างโดดเด่นในตัวเอง ตำราประวัติศาสตร์ศิลปะมักจะสอดแทรกส่วนที่เป็นประวัติชีวิตโดยเฉพาะที่ค่อนข้างพิสดารเอาไว้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการทะเลาะเบาะแว้งกับเพื่อนร่วมยุค ความยากจนข้นแค้นแทบจะกัดก้อนเกลือกิน ขายภาพแทบไม่ได้เลยในช่วงที่มีชีวิตอยู่ การตัดสินใจของโบทุ อากการป่วยทางจิตต้องเข้าพักรักษาตัวในสถาบันทางจิตเวช จนสุดท้ายก็ทำร้ายตัวเอง ฯลฯ คำอธิบายนี้จะไปสอดคล้องกับรูปแบบการใช้ฝีแปรงพู่กันที่ดูรุนแรง สีที่สดใสราวกับบีบมาจากหลอดกันเดียวนั้น ผสมผสานกับรูปทรงที่บิดเบี้ยวราวกับเป็นภาพที่วาดมาจากโลกแห่งความฝันหรือจินตนาการ นอกจากนี้ยังดูราวกับวาดโดยขาดสติหรือที่เรียกว่าบ้า ในทัศนะของผู้เขียน เรื่องเหล่านี้ช่วยให้การดูภาพของ VG มีรสมีชาติมากขึ้นและช่วยเสริมมายาคติว่าด้วยชีวิตอันคับแค้นของศิลปิน อันเป็นหนึ่งในตำนานที่น่าประทับใจศิลปินหลายๆ คนมาแล้ว

ในทางตรงกันข้ามกับที่กล่าวมา หนังสือและนิทรรศการนี้จะเปิดมุมมองใหม่แก่เราในหลายประการ ในบทนำเสนอของหนังสือเล่มนี้ ผู้อำนวยการ Van Gogh Museum ชื่อ Axel Ruger กล่าวว่า นิทรรศการ (ชื่อเดียวกับหนังสือ) นี้เป็นผลมาจากการวิจัยเกี่ยวกับศิลปินผู้นี้ในแง่มุมต่างๆ กว่าสองทศวรรษ ตัวงานวิจัยแบบสหวิทยาการอย่างแท้จริงภายใต้หัวข้อ “Van Gogh’s studio practice” ซึ่งมีเจตนาที่จะทำความเข้าใจกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของ VG ทำให้ได้ผลสรุปแตกต่างจากความเข้าใจเบื้องต้นดังที่กล่าวไป ประเด็นที่สำคัญคือ VG ไม่ได้สร้างสรรค์ผลงานตามอารมณ์ เลือกสีตามแต่ใจ ปาดพู่กันตามปรารถนา แต่ศิลปินผู้นี้ศึกษา พิสูจน์วิเคราะห์ผลงานศิลปินรุ่นก่อนหน้าและร่วมสมัยอย่างละเอียด เลือกสีโดยมีความเข้าใจทฤษฎีสีและต้องการผลลัพธ์ที่ค่อนข้างเป็นระบบระเบียบแบบวิทยาศาสตร์ ใช้พู่กันโดยเข้าใจว่าจะบางหรือหนาเมื่อไหร่ อย่างไร เพื่อผลทางจิตวิทยาอย่างไร เป็นต้น

รายละเอียดผลงานวิจัยดังกล่าวจึงกลายมาเป็นผลลัพธ์ของการจัดแสดงและเนื้อหาหนังสือดังสรุปได้ว่า VG ใช้กรอบจัดวางทัศนียวิทยา (perspective frame) เพื่อวางองค์ประกอบภาพให้มีทัศนียวิทยาให้ถูกต้อง(แน่นอนว่าแม้จะไม่มีหลักฐานว่าใช้กับทุกรูปแต่เราก็เห็นความพยายามจะสร้างรูปที่เป็นวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ของเขา) กรอบจัดวางทัศนียวิทยาเป็นเครื่องมือที่ใช้กันมาในศิลปะตะวันตกตั้งแต่สมัยเรอเนซองส์ ในประเทศเนเธอร์แลนด์เอง ศิลปินที่เลื่องชื่ออย่าง Vermeer ใช้เครื่องมือชิ้นนี้อย่างเอาใจจริงเอ้าจ้ง การที่ VG ใช้กรอบจัดวางทัศนียวิทยาเพื่อจัดองค์ประกอบภาพของตัวเองสะท้อนให้เห็นว่าเขามีพื้นฐานการศึกษาแบบที่เราเรียกว่า academic ที่เป็นรูปธรรม ประเด็นนี้ยืนยันโดยภาพจำนวนมากในหนังสือที่การค้นคว้าทำให้พบว่า VG ศึกษาทฤษฎีและวาดเส้นอย่างจริงจัง (ฝีมือดีด้วยถ้ามองจากสายตาแบบเราๆ)

ในประเด็นถัดมา ในจดหมาย ที่ VG เขียนถึง Theo ลงวันที่ 5 สิงหาคม 1882 มีรูปสเก็ตช์งานสีของตัวเอง VG อธิบายให้น้องฟังว่าเขาเลือกใช้สีอย่างเรียบง่ายและคำนึงถึงประโยชน์มากที่สุด “สีโอ๊ค(แดง เหลือง น้ำตาล) สีน้ำเงินโคบอลท์และปรัสเซียน สีเหลืองเนเปิล เสริมด้วยสีคาร์โมน น้ำตาลซีเปีย แดงเวอร์มิลเลียน น้ำเงินอัลตรามารีน เหลืองแกมบอจในหลอดสีเล็ก ๆ” และอธิบายเพิ่มเติมว่า “แม่สีคือแดง เหลือง น้ำเงิน กับสีผสมคือ ส้ม เขียว ม่วง จากสีเหล่านี้สามารถสร้างได้สีกลุ่มเทาได้อีกหลากหลายนับไม่ถ้วนโดยการผสมสีดำและขาวบ้าง กลายเป็น แดง-เทา เหลือง-เทา น้ำเงิน-เทา เขียว-เทา ส้ม-เทา ม่วง-เทา” จะเห็นได้ว่า VG ใช้สีอย่างพิถีพิถันและมี ความเข้าใจพื้นฐานเป็นอย่างดี

หลักฐานกล่าวว่า VG ศึกษาทฤษฎีสีในศตวรรษที่ 19 อย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เขียนโดย Charles Blanc (ค.ศ.1813-1882 นักวิจารณ์และนักทฤษฎีศิลปะที่มีบทบาทสำคัญในฝรั่งเศสช่วงเวลาหนึ่ง เคยเป็นผู้อำนวยการ Ecole des Beaux Arts ด้วย) ที่เสนอกฎว่าด้วย simultaneous contrast ซึ่งในสมัยนั้นมาถึงความรู้อย่างที่ สีคู่ตรงข้ามบนวงจรสีเช่นแดง-เขียว, น้ำเงิน-ส้ม, ม่วง-

เหลือง จะขบเน้นสีคู่ตรงข้ามของตัวเองเวลาที่วางเคียงคู่กัน และลักษณะที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า broken tones ที่หมายถึงการผสมสีคู่ตรงข้ามดังกล่าวเท่าๆ กันจะกลายเป็นสีเทา แต่ถ้าสีใดสีหนึ่งมากกว่าจะเป็นตัวหลัก (predominant) เช่น เทาแดง เทาเขียว เป็นต้น สีชุดนี้ถ้าเป็นสีคู่ตรงข้ามกันวางคู่กันจะเกิดผลของสีที่เบาลงในสายตาในขณะที่ถ้าวางสี broken tones กับสีเดิม เช่นเทาแดงกับแดงเคียงข้างกันจะเกิดผลของความเข้มข้นของสีมากขึ้น

จากการศึกษาทฤษฎีสีดังกล่าวทำให้ VG ค้นพบว่าศิลปินไม่ควรวาดภาพโดยเลียนแบบสีที่เห็นตามธรรมชาติ (ภาษาอังกฤษใช้คำว่า local color) แต่ควรสนใจการประสานสัมพันธ์ของสีในภาพมากกว่า ศิลปินท่านนี้ค้นพบว่าสามารถใช้สีโทนมืดวอดสีของที่มีสีสว่างเพียงแค่วาดสภาพโดยรอบให้มีดีกว่าเท่านั้น นอกจากนี้ยังกล่าวว่า “อย่าวาดสีตามธรรมชาติที่ตาเห็น (local color) ต้องปล่อยให้ศิลปินมีอิสระที่จะค้นหาสีที่ก่อรูปในองค์รวมและที่สัมพันธ์กับสีอื่นๆ...สีมีการแสดงออกบางสิ่งบางอย่างของตัวเอง ไม่มีใครวาดภาพโดยไม่ได้ใช้คุณสมบัตินี้ มีแต่ต้องใช้ให้ได้”

เวลาศึกษางานศิลปินรุ่นเก่าเพื่อทำความเข้าใจว่าศิลปินแต่ละคนคลาคลายมาอย่างไร (นี่ก็เป็นหนึ่งในอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่ค่อยมีใครพยายามจะพูดถึงนัก เนื่องจากจะทำให้ความเป็นศิลปินที่เป็นตัวของตัวเองดู “เลื่อม” ไป) หลักทฤษฎีสีเป็นพื้นฐานความเข้าใจที่ช่วยให้ VG ศึกษาของศิลปินรุ่นเก่าได้อย่างมีมุมมองที่ชัดเจน เมื่อตอนที่ไปพิพิธภัณฑ์เปิดใหม่ที่อัมสเตอร์ดัม The Rijksmuseum ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1885 (ซึ่งก็ให้บังเอิญว่าตั้งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกับ Van Gogh Museum ในปัจจุบัน) และบันทึกถึงการเยี่ยมชมภาพของ Franz Hals ชื่อ Meagre Company (ค.ศ. 1637) ว่า “สัมผัสกับน้ำเงินอยู่เคียงกัน เห็นสเปกตรัมแสงที่อลังการ” คู่สีนี้ประทับใจ VG มาก จนต้องเขียนจดหมายอีกครั้ง “บนสีพื้นเทาที่ผสมมาอย่างระมัดระวัง โดยการวางสีทั้งสองลงไป ขอให้ฉันเรียกว่าเป็นขั้วของไฟฟ้า แม้จะเป็นขั้วลัทธิก็ตาม ทำให้มันปะทะซึ่งกันและกัน” เป็นที่ทราบกันดีว่าบรรดามาสเตอร์ของศิลปินดัตช์ยุคทองต่างก็มีความชำนาญเรื่องสีและเมืองต่างๆ ในเนเธอร์แลนด์ยุคนั้นสามารถผลิตสีที่มีคุณภาพได้ก่อนหรือไม่แพ้ยุโรปได้ การศึกษาดังกล่าวทำให้ VG สามารถประยุกต์ความรู้ทั้งในเชิงทฤษฎีที่ศึกษามากับการพิจารณาวิธีการใช้สีของมาสเตอร์และมั่นใจว่าตัวเองมาถูกทาง ภาพที่ VG วาดหลังจากกลับมาจากอัมสเตอร์ดัมจะมีสีที่สดใสและเห็นการผสมผสานตามหลักทฤษฎีสี เช่นในภาพชื่อ Autumn Landscape (69x87.8 c.m.) และ Avenue of Poplars (78x97.5 c.m.) อันเป็นช่วงของงานที่หลุดออกมาจากชุดที่มีดหม่นเช่น The Potato Eaters (ค.ศ. 1885)

อีกเรื่องหนึ่งที่เป็นปมปัญหาคาใจชาวศิลปะมานานคือเรื่องที่ VG ใช้พู่กันแบบที่เชื่อกันว่าเป็นอิสระป้ายสีสดๆ อย่างฉับพลันที่เรียกในทางเทคนิคว่า impasto ที่สนุกคือบ่อยครั้งที่ VG ป้ายสีซ้ำโดยที่ชั้นสีเก่ายังไม่แห้งด้วยซ้ำ หลักฐานกล่าวว่า VG ได้รับแรงบันดาลใจจากการชมผลงานของ Adolphe Monticelli ศิลปินฝรั่งเศสที่โดดเด่นในการใช้เทคนิคนี้และ Theo เองซื้อเก็บไว้ที่บ้าน

หลายชิ้น แต่จากการศึกษานี้ มีหลักฐานเช่นกันว่า VG แลกเปลี่ยนความเห็นกับศิลปินร่วมสมัย Henri de Toulouse-Lautrec ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้สีบางจนถึงบางมากไปจนกระทั่งบางครั้งใช้สีเป็นจุดด้วยซ้ำ มีภาพวาดจำนวนหนึ่งของ VG ที่ทำให้เห็นเทคนิคอย่างชัดเจน จากภาพที่ปาดสีหนาๆ แทบจะเป็นประติมากรรมขนาดมาสู่ภาพที่สีแบนด้านและภาพที่ใช้สองเทคนิคผสมผสานกันโดยที่แต่ละส่วนต่างก็มีบทบาทต่อภาพหนึ่งๆอย่างชัดเจนในตัวเอง ทั้งนี้แน่นอนว่าการวางตำแหน่งของสีและผลลัพธ์จากการผสมผสานตามทฤษฎีนั้นเป็นพื้นฐานที่ไม่เคยลืม

ข้อสรุปจากการศึกษาดังที่กล่าวมาทำให้เราต้องเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อศิลปินและผลงานของศิลปินผู้นี้ VG ทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบกว่าที่คิด ใช้อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องมือนี่ค่อนข้างเป็นวิทยาศาสตร์ ศึกษาทฤษฎีอย่างเอาจริงเอาจัง หลักฐานอีกมากในหนังสือกว่าสามร้อยหน้าเล่มนี้ ยืนยันประเด็นดังกล่าว

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของนิทรรศการอันเป็นที่มาของหนังสือคือ วิธีการจัดแสดง ถึงแม้ในพิพิธภัณฑ์จะอัดแน่นไปด้วยผลงานของ VG แบบที่คนรักงานของศิลปินคนนี้ได้ดูไม่หมดอยู่แล้ว แต่เป็นเพราะการค้นคว้าใหม่ๆ ที่ได้ความรู้ใหม่ๆ ตามมาทำให้ผู้จัดพยายามทำตัวราวกับกำลังออกแบบนิทรรศการอยู่เลยทีเดียว ตัวอย่างเช่นเมื่ออธิบายถึงทฤษฎีสี นอกจากจะมีไดอะแกรมสีของ Charles Blanc วางอยู่หน้าภาพ มีกระบอกสีกลุ่มใหม่พร้อมขนสีตัวสีที่ VG เคยใช้เพื่อเป็นหุ่นในการวาดเวลาอยากเห็นผลของสีที่เคียงข้างกัน ที่สนุกมากคือมีการสร้างงาน interactive ในลักษณะเกมให้ผู้ชมสามารถทำตัวเป็นศิลปิน เลือกกลุ่มสีผ่านจอทัชสกรีน สร้างผลงานเลียนแบบ VG หรือมองหาคูสีใหม่ๆ โดยส่วนตัวผมชอบช่วงนี้มากเพราะสำหรับเด็กๆ ก็สามารถเล่นได้โดยตรงและก่อให้เกิดความเข้าใจผลงาน (แน่นอนว่าจะตามมาด้วยความรักในผลงานศิลปะ) นอกจากนี้ยังมีการวางเครื่องมือเครื่องมือเช่น กรอบจัดวางทัศนียวิทยา, สมุดเสกซ์, หลอดสี จานสี ของศิลปินเอาไว้ และยังมีเครื่องจำลองห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ที่นักวิจัยใช้ศึกษาผลงานด้วย ประเด็นสำคัญๆ มักจะถูกถ่ายทอดออกมาเป็น “วิธีการจัดแสดง” ที่ทำให้เราเข้าใจและเข้าถึงผลงานของ VG ที่มากกว่าแค่การ “ชี้” อยู่ต่อหน้าภาพอย่างเดียว เช่นเมื่อเอ่ยถึงการค้นคว้าที่พบว่า VG นึกถึงการจัดวางภาพต่อเนื่องสามภาพ (ซึ่งเป็นอีกเรื่องที่ไม่ค่อยมีใครคิดถึงว่าศิลปินที่ปาดสีแปร่งอย่างรุนแรงด้วยสีที่สดใสขนาดนั้นจะแค่กับการจัดวางภาพอย่างระมัดระวัง นึกว่าวาดเสร็จแล้วเสร็จกันด้วยซ้ำ) แน่นอนว่าภาพทั้งสามจะถูกจัดแสดงอยู่ต่อหน้าเราทันที

ดูนิทรรศการนี้แล้วนอกจากจะได้ความรู้และรักศิลปินผู้นี้เพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังทำให้ตระหนักด้วยว่าการศึกษาศิลปะไม่ว่าจะในทางวิจิตร ประวัติศาสตร์ศิลป์หรือทฤษฎีก็ตาม เห็นทีการศึกษายัง

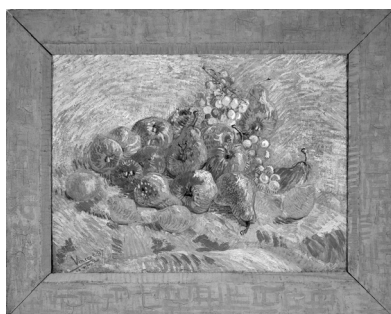
เป็นระบบระเบียบโดยใช้สหวิทยาการที่มีวิทยาศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งด้วยคงเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว

ส่วนตัวผู้วิจารณ์ติดอกติดใจในทรรศการนี้มากและเลยมารักหนังสือด้วย ขนาด 30x25 ซม. จำนวน 304 หน้า เป็นรูปเล่มที่วางภาพสีได้อั่มอ้อมใจเป็นยิ่งนัก ความหนาที่ใจมีข้อมูลประกอบแบบไม่อื่น ในแง่ของการออกแบบหนังสือก็ต้องบอกว่าออกแบบมาอย่างเข้าใจคนรัก VG จริงๆ เมื่อเปิดหนังสือมา หน้าแรกที่พบคือภาพหลอดสีที่ VG เคยใช้วางตัวตามนอน มีตัวอักษรว่า Van Gogh at Work เล็กๆ อยู่ซ้ายมือ หลอดสีเล็กๆ ขวนให้เพ่งพินิจว่านี่เองคือหลอดสีที่ศิลปินอันเป็นที่รักของคนทั่วโลกเคยจับใช้เมื่อร้อยกว่าปีก่อน เมื่อเปิดหน้าถัดมาพบสมุดเสกซ์สีเล่มวางสองหน้าคู่ ตามมาด้วยหน้าที่เปิดสมุดเสกซ์เล่มเมื่อที่ราวกับรู้ใจผู้อ่าน กล้องดินสอและชาร์โคลอยู่คู่ถัดมา ตามด้วยกล่องสีหลอดจำนวนมากที่ VG เคยใช้ ตามด้วยจานสีของจริงเห็นเป็นสีที่ผสมผสานกันบ้าง แยกตัวกันบ้างราวกับว่า VG เพิ่งวางจานสีไว้เมื่อ همین และปิดท้าย 14 หน้าแรกนี้ด้วยรูปชุมชนอื่นของมือศิลปินที่มีจานสีและพู่กันอยู่ในมือจากภาพ Self-Portrait as a Painter ค.ศ. 1887-88 เรียกได้ว่าเปิดหนังสือดูเล่นตั้งแต่หน้าแรกจนหน้าสุดท้ายก็แทบจะทำให้เราได้นั่งย่นเวลากลับไปอยู่ข้างๆ ศิลปิน ได้ดูเขานั่งวาดภาพและทอดถอนใจไปพร้อมๆ กัน

“You should in any case go to the museum often”

Vincent van Gogh to Theo

19 November 1873

ภาพที่ 1

Quinces, Lemon, Pears and Grapes

1887

oil on canvas

48.5x65 cm.

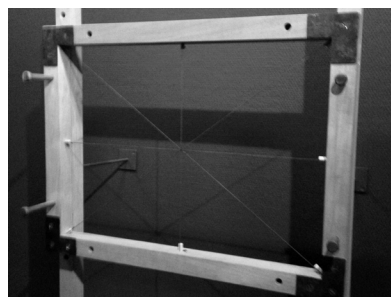
ภาพที่ 2

จอ interactive ด้านหน้าภาพ Quinces, Lemon, Pears and Grapes

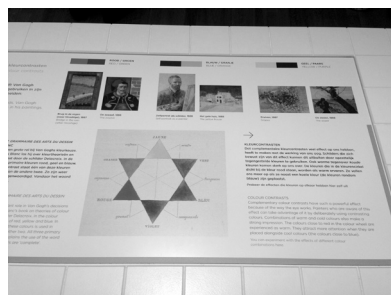
ภาพที่ 3

กระบะไหมพรมขนสัตว์สีที่ VG ใช้ศึกษาลักษณะของสีกับปริมาตรที่ส่งผลซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 4

จำลองแบบกรอบจัดวางทัศนียภาพแบบที่ VG เคยใช้

ภาพที่ 5

แผ่นบรรยายการศึกษาหนังสือทฤษฎีสีของ Charles Blanc

